

Eksperimentinė mokslinių tyrimų laboratorija „Mokslo pieva“

Tyrimo ataskaita

Rusijos užsienio politikos sauguminimo mechanizmas

Lietuvos žiniasklaidoje: delfi.lt atvejis

Komandos vadovės:

Dr. Laima Nevinskaitė

Ingrida Gečienė

Tyrimą atliko:

Mantvydas Bosas

Lina Lapinaitė

Gabrielė Leskauskaitė

Rasa Vilkauskaitė

Vilnius, 2015

Turinys

IVADAS	3
SAUGUMINIMO TEORIJA	4
TYRIMO METODIKA	6
TYRIMO REZULTATAI	7
AR VYKSTA SAUGUMINIMAS?	7
KOKIE VEIKĖJAI DALYVAUJA SAUGUMINIMO PROCESĖ?	14
KAIP TEIGIAMA GRĖSMĖ LIETUVAI?	18
KOKS ATSAKAS Į GRĖSMĖ?	24
IŠVADOS	28

ĮVADAS

Šiuo tyrimu siekiama, pasitelkiant žiniasklaidos turinio analizę bei remiantis sauguminimo teorijos prielaidomis, atskleisti Rusijos užsienio politikos susauguminimo mastą ir mechanizmą Lietuvos žiniasklaidoje. Sauguminimo teorinėje prieigoje keliamas klausimas, kodėl kai kurie vykstantys procesai (tam tikri įvykiai, temos ar atsirandančios problemos) yra traktuojami kaip saugumo klausimai, o kiti ne. Sauguminimo sąvoka naudojama apibūdinti procesą, kai valstybės veikėjai iškylančius klausimus paverčia saugumo klausimais, kad galėtų saugumo vardan imtis kraštutinių priemonių. Pabrėžiama, kad koks nors klausimas gali tapti saugumo klausimu nepriklausomai nuo objektyviai jo keliamos grėsmės. Jis paverčiamas saugumo klausimu kalbant apie jį, o pagrindinė erdvė, kurioje vyksta susauguminimo procesai, yra žiniasklaida.

Mokslinėje literatūroje sauguminimo teorija yra pritaikyta tiriant įvairius procesus, tokius kaip migracijos ar terorizmo sauguminimas. Tuo tarpu šio tyrimo aktualumas grindžiamas suintensyvėjusiu Rusijos užsienio politikos klausimų akcentavimu Lietuvos žiniasklaidoje. Dėl šios priežasties atliktas žvalgomas tyrimas, kurio metu keliamas klausimas, kokie konkretūs su Rusijos užsienio politika susiję veiksmai, įvykiai ir pranešimai apie juos yra traktuojami kaip grėsmę Lietuvai keliantys dalykai ir kaip tai prisideda prie grėsmės valstybės saugumui konstravimo.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kaip vyksta Rusijos užsienio politikos sauguminimas naujienų portale delfi.lt.

Keliami šie tyrimo uždaviniai:

- Nustatyti, kokie naujienų srautai, susiję su Rusijos užsienio politika, yra pateikiami delfi.lt portale, kokio pobūdžio tos naujienos ir kaip jos pateikiamos;
- Nustatyti, kokie veikėjai dalyvauja sauguminimo procese;
- Nustatyti, kaip kalbama apie Rusijos užsienio politikos keliamą grėsmę Lietuvai bei koks kontekstas šiam kalbėjimui kuriamas.

Toliau šiame darbe aptariamos teorinės prielaidos bei tyrimo metodika. Rezultatų analizės dalyse atsakoma į klausimus, ar vyksta sauguminimas, kokie veikėjai dalyvauja sauguminimo procese, kaip teigiama grėsmė Lietuvos saugumui bei kaip atsakoma į šią grėsmę.

Sauguminimo teorija

Lietuviškoje literatūroje angliškas „securitization“ terminas verčiamas kaip „saugumizacija“, tačiau dėl netaisyklingos kalbinės darybos šiame tyrime pasirinktas vartoti terminas su lietuviška priesaga „sauguminimas“. Taip pat kartais siūlomas ir kitas – „sugrėsminimo“ – terminas. Šis vertimas nėra visiškai tikslus, kadangi įvardijamas grėsmės, bet ne saugumo aspektas, skirtingai nei angliško termino atveju. Tačiau šiame tekste, kur tinkama, jis taip pat vartojamas.

Sauguminimo teorija yra laikoma vienu svarbiausių indėlių apskritai į saugumo tyrimų sritį (Stritzel 2007). Pirmieji sauguminimo teoriją pristatė Kopenhagos mokyklos atstovai B. Buzan, O. Waever ir J. de Wilde 1998 metais pasirodžiusioje knygoje *Saugumas: Naujas analizės modelis (Security: A New Framework for Analysis)*. Nuo tada sauguminimo prieiga tapo dominuojančiu požiūriu į saugumą ir viena įtakingiausių tarptautinių santykių teorijų. Ši teorija kelia klausimus, ką laikome sauguminimo problema, kodėl vieni iššūkiai tampa saugumo klausimais, o kiti ne.

Pagrindiniai Kopenhagos mokyklos atstovai (O. Wæver ir B. Buzan) apibrėžia sauguminimą kaip „sėkmingą kalbos aktą (angl. *speech act*), kuriuo politinėje bendruomenėje konstruojamas intersubjektyvus supratimas, siekiant pateikti ką nors kaip grėsmę vertinamam objektui bei įgalinti pasitelkti skubias ir ypatingas priemones kovai su grėsme“ (Stritzel 2007; 358). Tad sauguminimo teorija teigia, kad jokia problema dar nėra tikra grėsmė, t. y. nėra savaime suprantamų dalykų, kuriuos būtų galima laikyti grėsme (ar nelaikyti grėsme). Saugumo problemos kuriamos per diskursyvinę politiką. Tai reiškia, kad jau vien kalbant apie saugumą, vyksta sauguminimo procesas (Balzacq 2011; 1). Sauguminimo teoretikams grėsmės nėra atskirtos nuo intersubjektyvių reprezentacijų, per kurias bendruomenė su jomis susipažįsta. Grėsmės apibrėžimas – normatyvinis politinis aktas (Balzacq 2011; xiii). Todėl, kai politiniame diskurse, ir ypač žiniasklaidoje, skirtingi veikėjai dažniau negu įprastai pabrėžia tam tikrą problemą kaip grėsmę saugumui, pavyzdžiui: „klimato atšilimas yra grėsmė saugumui“, „terorizmas – grėsmė saugumui“, vyksta sauguminimo procesas.

Sauguminimo teorijoje išskiriamos dvi pozicijos – „internalistinė“ ir „eksternalistinė“. „Internalistinis“ (ar vidinis) požiūris yra kritikuojamas, nes per daug susikoncentruojama į kalbos akto *įvykį*. Teigiama, kad sauguminimas, suprantamas kaip kalbos aktas, yra per daug ribota idėja,

neleidžianti ištirti „realiame pasaulyje“ vykstančio sauguminimo. Realybėje kalbos aktas, t. y. vienas aiškus pasisakymas apie saugumą konkrečiu metu, retai kada paaiškina visus iš šį artikuliuojamus lydinčius procesus (Stritzel 2007; 377). Antrasis požiūris teorizuoja sauguminimo *procesą*; ši samprata „eksternalistinė“. H. Stritzel pasisako už šią antrąją poziciją, kadangi teigiama, jog sauguminimas turi būti siejamas su platesniu diskursyviu kontekstu, iš kurio tiek veikėjas, tiek artikuliuojamas kalbos aktas įgauna galios (Stritzel 2007; 359 – 360).

Tad H. Stritzel pasiūlo naują sauguminimo teorijos variantą, kuris yra mažiau lingvistinis, bet teikiantis daugiau socialinio ir struktūrinio supratimo apie sauguminimą. Naujai konceptualizuotame sauguminimo teorijos modelyje išskiriami trys pagrindiniai analizės lygmenys: 1) aiškiai išreikšti grėsmės teiginiai, 2) jų įsitvirtinimas esamame kontekste ir 3) pozicinė galia veikėjų, kurie apibrėždami reikšmes daro įtaką procesams.

Pirmasis analizės lygmuo sutelkia dėmesį į sauguminimo artikuliacijas (dar vadinamas „tekstu“) kaip patvarų lingvistinių ir simbolinių veiksmų produktą. Ši „teksto“ samprata apima tiek grynąją kalbą, tiek ir simbolinę vizualinę ir garsų kalbą (Stritzel 2007; 370). Antrasis analizės elementas apima jau egzistuojančių diskursų galią. Tai yra sąsaja tarp teksto ir platesnių diskursyvių praktikų, kuriose jis yra įtvirtintas (Stritzel 2007; 371). H. Stritzel teigimu, tekstai paprastai išsiplėtoja iš konkrečių socio-lingvistinių kontekstų, todėl jie dažnai su savimi nešasi istoriškai atsiradusias praktikas (Stritzel 2007; 371 – 372). Trečioji sauguminimo dimensija – galios padėtis, kuri gali būti apibrėžta kaip pozicinė: veikėjai užima skirtingas pozicijas tiriamoje socialinėje aplinkoje bei daro įtaką kolektyviniams prasmų konstravimui. Kartais veikėjai gali turėti oficialiai suteiktą kompetenciją apibrėžti prasmes, o jų galios padėtis gali būti arti monopolio. Kitais atvejais gebėjimas pasinaudoti galia gali būti labiau netiesioginis: per privilegijuotas – užkulisines – pozicijas galima daryti poveikį socialinei, politinei struktūrai ar procesams, kurie yra ypač svarbūs prasmų konstravimui (Stritzel 2007; 372).

Tad šis pasiūlytas trijų analizės lygmenų – grėsmės teiginių, įtakingos veikėjų pozicijos bei konteksto – sauguminimo modelis yra pritaikomas Rusijos užsienio politikos sauguminimo mechanizmo Lietuvos žiniasklaidoje analizei.

Tyrimo metodika

Tyrimui pasirinktas delfi.lt naujienų portalas kaip daugiausiai lankytojų turintis portalas Lietuvoje. Tiriamuoju laikotarpiu, t. y. 2014 m. kovo mėn. jį aplankė 1 182 523, o 2015 m. kovo mėn. – 1 257 781 unikalių vartotojų¹. Tad delfi.lt yra svarbus naujienų šaltinis Lietuvoje, pritraukiantis didelį skaičių lankytojų, peržiūrinių ir skaitančių šio portalo turinį.

Publikacijos tyrimui atrinktos pagal du raktinius žodžius, leidžiančius identifikuoti su Rusija ir jos politika susijusias naujienas: Rusij* ir Putin*. Be raktinių žodžių, taikytas ir kitas kriterijus tam, kad būtų atrinkti pranešimai apie politikos ir ekonomikos naujienas, o sporto, gyvenimo būdo ir kt. kategorijoms priklausančios publikacijos nepatektų į tyrimo imtį: atrinktos publikacijos, paskelbtos kategorijose „Delfi“, „Verslas“ ir „Piliietis“. Pagal šią atranką gautos² visų mėnesių publikacijos tam, kad būtų galima įvertinti jų srautą nuo 2013 m. pradžios iki pat šio tyrimo pradžios, t. y. 2015 m. rugsėjo mėn.

Turinio analizei pasirinkti 2 mėnesiai: 2014 m. kovo mėn. ir 2015 m. kovo mėn. Būtent 2014 m. kovo mėn. dėl Rusijos užsienio politikos ir veiksmų Ukrainoje Lietuvos masinėse medijose suintensyvėjo publikacijų, kuriose kalbama apie Rusiją, srautas. Palyginimo tikslais siekiant įvertinti situaciją po metų, taip pat analizuotos ir 2015 m. kovo mėn. publikacijos.

Siekiant sumažinti koduojamų publikacijų skaičių, bet išlaikyti pakankamo dydžio imtį, nuspręsta koduoti apie pusę atrinktų dviejų mėnesių publikacijų pasirenkant tik neporinių mėnesio dienų publikacijas. Pagal šiuos kriterijus atrinktos ir išanalizuotos 876 publikacijos: 514 publikacijų 2014 m. kovo mėn. ir 362 publikacijos 2015 m. kovo mėn.

Visos publikacijos koduotos pagal šiuos kintamuosius: metai, rubrika, pranešimo pobūdis, tema, potėmė, veikėjai (šalis, tipas, pozicija Rusijos atžvilgiu), straipsnio pozicija Rusijos atžvilgiu.

Publikacijų temos skirstytos į dvi – pagrindinę „Grėsmės ir reakcijos“ bei šalutinę „Konteksto“. Pagrindinei – grėsmės ir reakcijos – temai priskiriamos publikacijos, kurių tema – tiesioginiai svarstymai apie grėsmę, grėsmės paminėjimai, grėsmės šaltinių aptarimas (pvz., Rusijos kariuomenė, propaganda, oro erdvės pažeidimai ir kt.) ir publikacijos apie reakciją į Rusijos veiksmus ir politiką (pvz., sankcijos, NATO ir kt. sąjungininkai prieš Rusiją ir kt.). Konteksto temai priskirtos potėmės,

¹ Internetinių tyrimų agentūros Gemius Baltic duomenimis; <http://www.audience.lt/pages/display/visitors>.

² Už automatizuotomis priemonėmis sugeneruotus viso laikotarpio duomenis dėkojame Tomui Krilavičiui ir Artūriui Kveseliui.

kuriose nekalbama apie tiesioginę Rusijos grėsmę Lietuvai, tačiau kuriamas tinkamas kontekstas kalbėjimui apie Rusiją kaip galimą pavojų Lietuvos valstybei: Rusijos dalyvavimas Ukrainos krizėje, Rusijos ekonominė situacija ir vidaus politikos reikalai, priminimai apie Rusijos istoriją, V. Putino asmenybės aptarimas ir kt.

Detalesnei analizei pasirinktos publikacijos, kurių tema – grėsmė ir reakcija (2014 m. – 205 publikacijos ir 2015 m. – 127 publikacijos); jos analizuotos taip pat ir pagal šiuos kintamuosius: grėsmių aspektai (karinė, ekonominė, socialinė – kultūrinė grėsmė), Lietuvos atsakas į grėsmę, tarptautinis atsakas į grėsmę, atsakomybės už gynybą priskyrimas (priskiriančio veikėjo šalis ir veikėjo tipas; kam priskiriama atsakomybė), grėsmės teiginiai (grėsmę teigiančių veikėjų šalis, veikėjų tipas, citatos), grėsmę neigiantys veikėjai (veikėjų šalis, veikėjų tipas, citatos). Kaip pagrindinį tyrimo apribojimą galima įvardinti nepatikrintą kodavimo patikimumą, todėl į tai būtina atsižvelgti, norint taikyti gautus tyrimo rezultatus.

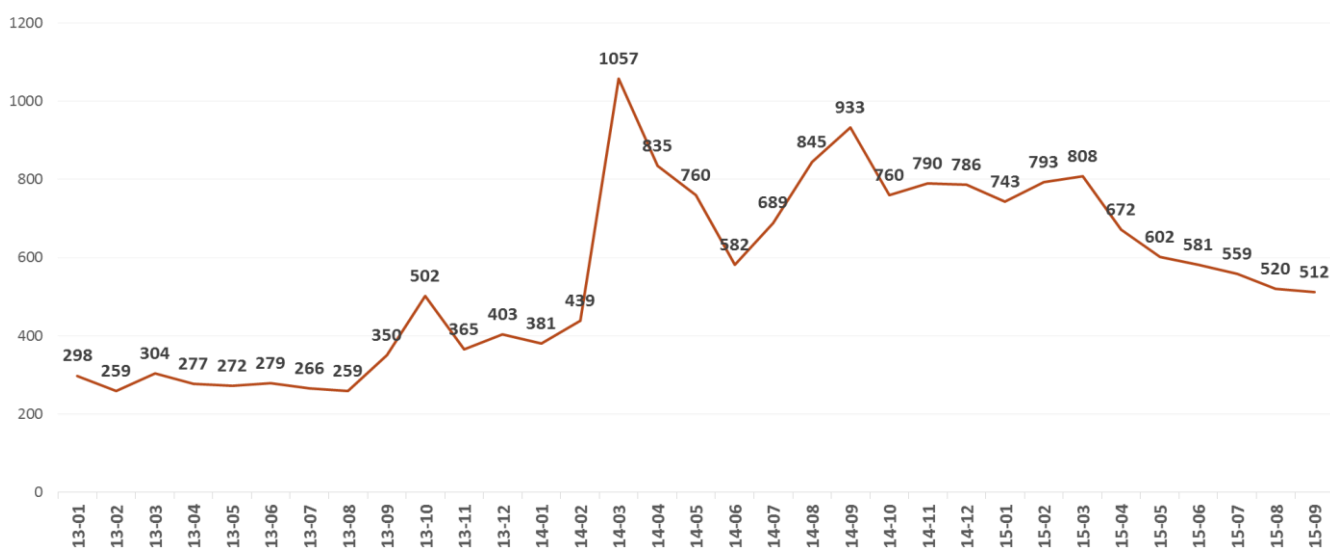
TYRIMO REZULTATAI

Ar vyksta sauguminimas?

Atsakyti į klausimą, ar vyksta Rusijos užsienio politikos sauguminimas, galima pasiremiant bendru publikacijų, kuriose minima Rusija ar jos prezidentas V. Putinas, srautu, rubrikų, pranešimų pobūdžio bei publikacijų temų analize, taip pat publikacijų, kuriose minimi skirtingi grėsmės aspektai, dalimi.

Iš 1 pav. galima matyti, kad delfi.lt publikacijų, kuriose minima Rusija ar V. Putinas, skaičiaus pirmas didesnis išaugimas pastebimas 2013 m. spalio mėn. (502 publikacijos). Toks naujienų srauto išaugimas susijęs su Rusijos Lietuvai taikomu maisto prekių embargu, prieš Lietuvą nukreiptomis informacinėmis atakomis bei propagandinio Rusijos „Pirmojo Baltijos kanalo“ retransliavimo Lietuvoje stabdymu. Labiausiai publikacijų skaičius išauga 2014 m. kovo mėn. (1057 publikacijos). Tokį naujienų srauto suintensyvėjimą galima sieti su Rusijos dalyvavimu Krymo krizėje, Krymo prijungimu prie Rusijos, Europos Sąjungos sankcijomis Rusijai bei sustabdytu Rusijos dalyvavimu

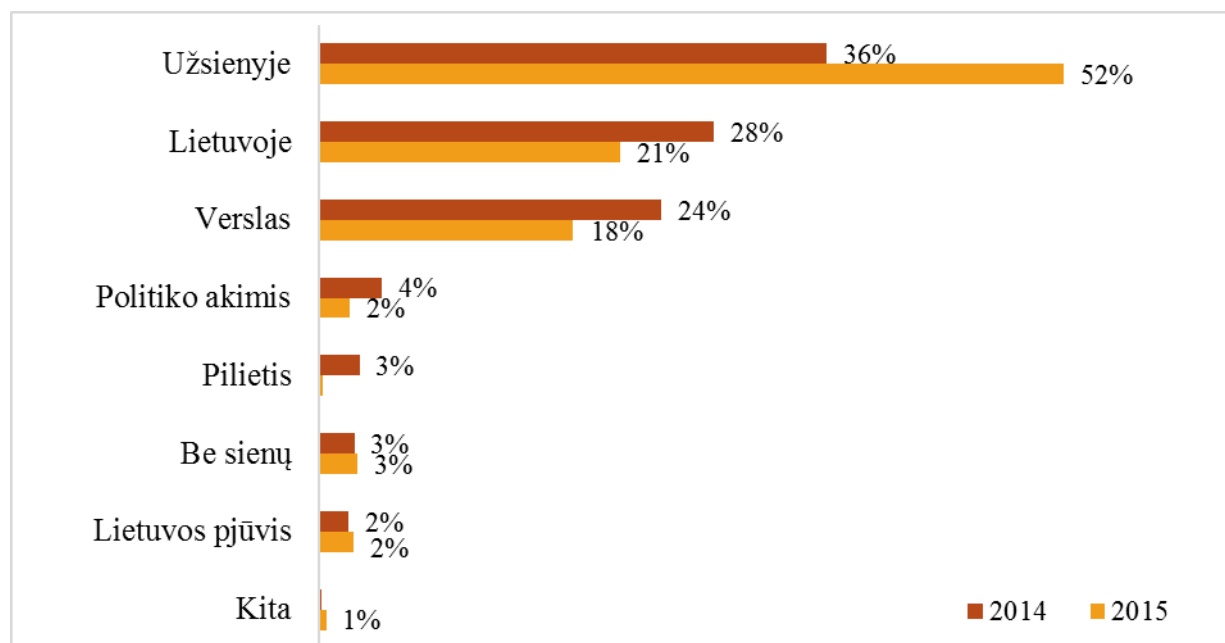
Didžiajame aštuonete (G8). Kiti du publikacijų išaugimo laikotarpiai – 2014 m. rugpjūčio – rugsėjo mėn. bei 2015 m. kovo mėn. Prie 2014 m. rugpjūčio – rugsėjo mėn. publikacijų skaičiaus augimo prisidėjo Minsko paliaubų protokolo pasirašymas, naujos Europos Sąjungos sankcijos Rusijai. 2015 m. kovo mėn. publikacijų išaugimas siejamas su Rusijos opozicijos veikėjo B. Nemcovo nužudymu, Rusijos karinių pajėgų stiprinimu Krymo regione bei Europos Sąjungos sankcijų taikymu Rusijai. Galima pastebėti, kad nuo 2014 m. kovo mėn. stipriai išaugęs publikacijų, kuriose minima Rusija ar jos prezidentas V. Putinas, skaičius, nors ir labai svyruodamas, išliko aukštas iki 2015 m. kovo mėn., o nuo šio laikotarpio laipsniškai mažėjo iki rugsėjo mėn. Šių publikacijų srauto išaugimą lėmė Rusijos užsienio politika Ukrainos atžvilgiu bei tarptautinės bendruomenės reakcija į tai, taip pat Rusijos vidaus politikos reikalai.

1 pav. Delfi.lt publikacijų, kuriose minima Rusija ar Putinas, skaičiaus kitimas 2013-01 – 2015-09 laikotarpiu

Vykstantį Rusijos politikos sauguminimą rodo tai, kad analizuojamais mėnesiais didelė delfi.lt portalo naujienų dalis yra pateikiama kaip Lietuvos vidaus klausimas. Tą rodo rubrikų, kurioms delfi.lt priskiria publikacijas, pasiskirstymas (2 pav.). Iš 2014 m. kovo mėn. publikacijų, tik 39 proc. jų patenka į delfi.lt portalo užsienio reikalams skirtas rubrikas *Užsienyje* ir *Be sienų*. 2015 m. publikacijos šiose rubrikose sudaro 55 proc. Tai reiškia, kad 61 proc. publikacijų 2014 m. ir 45 proc. publikacijų

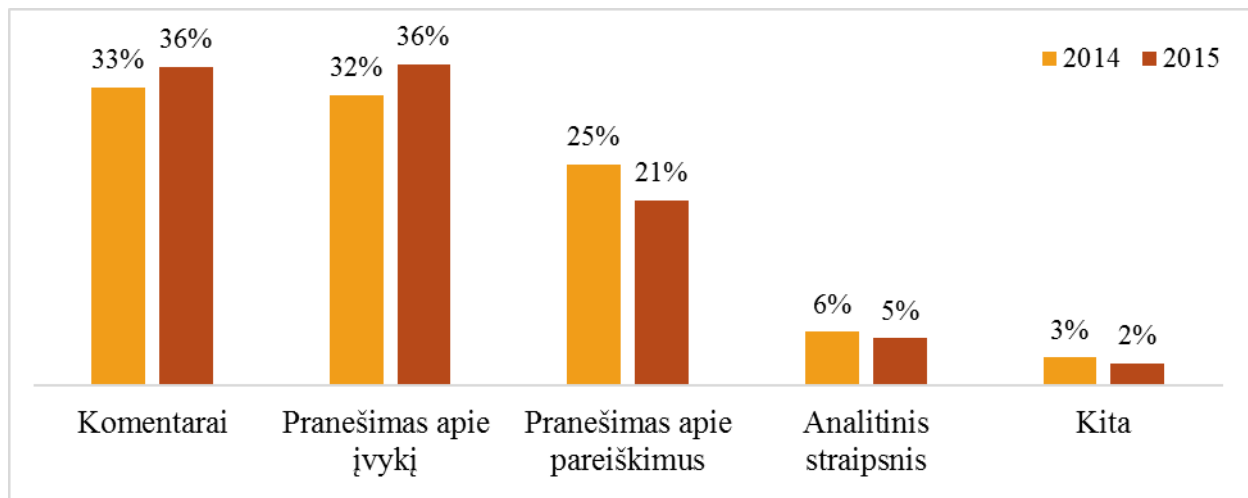
2015 m. Rusija aptariama Lietuvos reikalams skirtose rubrikose, vadinasi, Rusijos politika ir veiksmai yra pateikiami kaip reikšmingi Lietuvai įvykiai. Pavyzdžiui, į delfi.lt rubriką *Lietuvoje* 2014 m. patenka 28 proc., o 2015 m. – 21 proc. to laikotarpio publikacijų, kuriose kalbama apie Rusiją ar V. Putiną, į rubriką *Verslas* – 2014 m. 24 proc. ir 2015 m. 18 proc. publikacijų.

2 pav. Rubrikų, kurioms priskiriamos publikacijos, pasiskirstymas

Be to, kad vyksta sauguminimas, galima spręsti ir iš pranešimų pobūdžio (3 pav.). Dauguma publikacijų yra skirtos ne pranešti apie įvykius, bet jų komentarams, vertinimams ir analizei. Tai parodo, kad į įvykius aktyviai reaguojama, apie juos diskutuojama ir pateikiama daug jų interpretacijų, ir vien jau tai atskleidžia temos svarbumą ir jos sukeltą platų atgarsį visuomenėje. Temos aktualumą rodo ir didelė publikacijų, skirtų pranešti apie įvairių veikėjų pareiškimus, dalis: tai reiškia, kad įvykiais tampa ne tik konkretūs veiksmai, bet ir kalbėjimas apie juos. Tiek 2014 m., tiek 2015 m. tik trečdalis (atitinkamai 32 proc. ir 36 proc.) visų atrinktų publikacijų apie Rusiją buvo skirtos pranešimams apie įvykius. Likusias publikacijas sudaro įvairaus pobūdžio ekspertų, politikų, apžvalgininkų komentarai (33 proc. 2014 m. ir 36 proc. 2015 m.), pranešimai apie politikų ar organizacijų pareiškimus (25 proc. 2014 m. ir 21 proc. 2015 m.) bei kito pobūdžio publikacijos (9 proc. 2014 m. ir 7 proc. 2015 m., tarp jų – atitinkamai 6 proc. ir 5 proc. analitinių straipsnių). Taigi, tai, jog

didžioji dalis portale pateikiamų publikacijų apie Rusiją ir jos vykdomą politiką yra komentuojamojo ir analizuojamojo pobūdžio, rodo šios temos aktualumą ir svarbą Lietuvoje.

3 pav. Pranešimų pobūdžio pasiskirstymas

Kalbant apie publikacijų temas, 40 proc. publikacijų 2014 m. ir 35 proc. 2015 m. sudaro tos, kuriose kalbama apie Rusijos keliamą grėsmę Lietuvai ir galimą reakciją į ją. Tuo tarpu kontekstinio pobūdžio straipsniai sudaro 60 proc. 2014 m. ir 65 proc. 2015 m. visų analizuojamų straipsnių. Rusijos užsienio politika yra sauguminama ne tik tiesiogiai kalbant apie galimą grėsmę, bet ir kuriant šiam kalbėjimui palankų kontekstą.

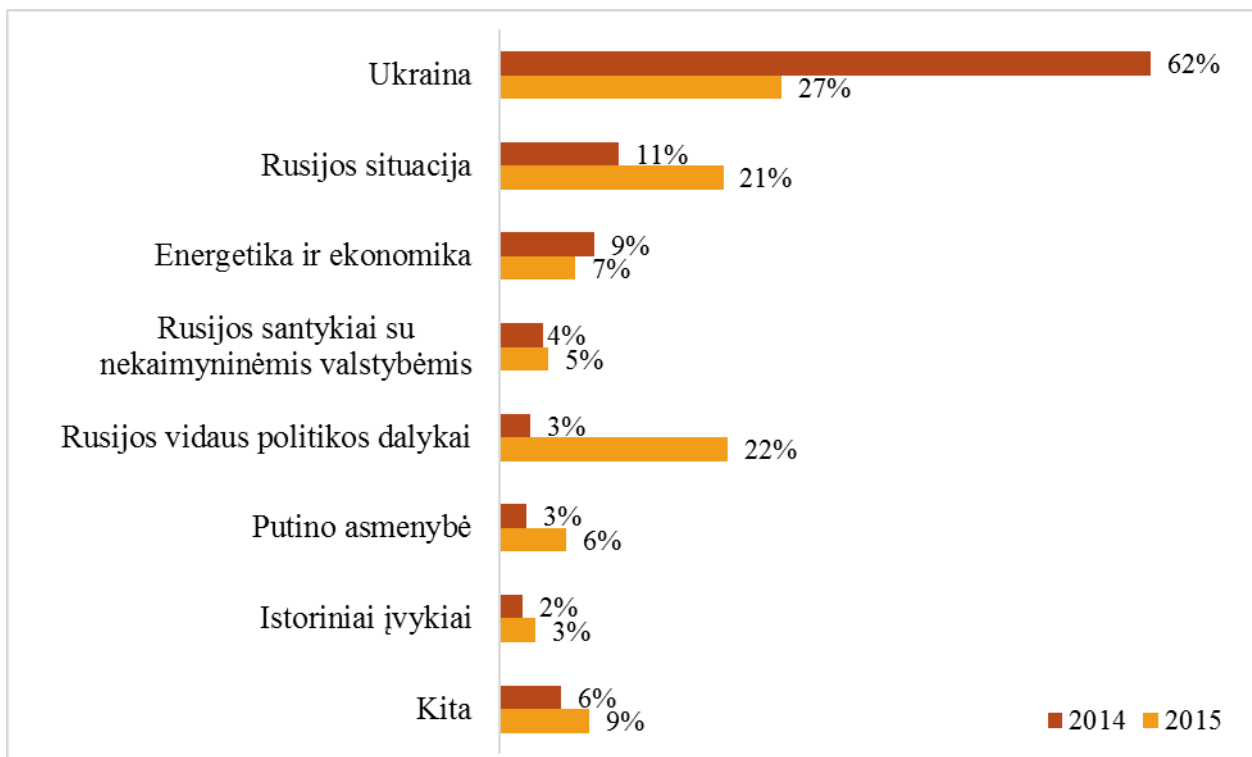
Pagrindinės temos – grėsmės ir reakcijos – publikacijose tiesiogiai kalbama apie Rusijos keliamą grėsmę, jos šaltinius bei Lietuvos atsaką į galimą grėsmę. 2014 m. 20 proc. ir 2015 m. 9 proc. publikacijų sudaro tiesioginiai svarstymai apie grėsmę ir gynybą (t. y. tos publikacijos, kuriose tiesiogiai keliamas klausimas, ar Rusija yra grėsmė Lietuvai) (4 pav.). Grėsmės paminėjimai, t. y. publikacijos įvairiomis temomis, pvz., kad ir apie aukštąjį mokslą, kuriose Rusijos keliamą grėsmę yra tik paminima, sudaro 17 proc. 2014 m. ir 26 proc. 2015 m. temos „Grėsmė ir reakcija“ publikacijų. Nors tai tik paminėjimai, tačiau didelis jų skaičius parodo, kad grėsmė tampa savaime suprantamu dalyku, kurio nereikia kiekvieną kartą iš naujo įrodinėti ir argumentuoti. Kitos potemės nurodo į konkrečius grėsmę keliančius dalykus: Rusijos propagandiniai veiksmai (po 7 proc. šios temos publikacijų 2014 m. ir 2015 m.), oro erdvės pažeidimai ir šnipinėjimas (5 proc. 2014 m. ir 6 proc. 2015 m.), Rusijos kariuomenė (3 proc. 2014 m. ir 11 proc. 2015 m.), Rusijos vykdomos politikos įtaka

Lietuvos ekonomikai (14 proc. 2014 m. ir 4 proc. 2015 m.), galimi Lietuvos politikų ryšiai su Rusija (3 proc. 2014 m. ir 7 proc. 2015 m.). Kalbant apie Lietuvos reakciją į Rusijos politiką ir veiksmus, minimos sankcijos (12 proc. 2014 m. ir 6 proc. 2015 m. šios temos publikacijų), Lietuvos kariuomenės reakcija (5 proc. 2014 m. ir 7 proc. 2015 m.), NATO ir kitų sąjungininkų pagalba iškilus grėsmei (5 proc. 2014 m. ir 7 proc. 2015 m.). Lyginant 2014 m. ir 2015 m., pastebimi tam tikri pokyčiai: vėlesniais metais dvigubai sumažėja tiesioginio kalbėjimo apie galimą grėsmę, tačiau padaugėja bendro pobūdžio grėsmės paminėjimų; sumažėja publikacijų, kuriose kalbama apie Rusijos įtaką Lietuvos ekonomikai ir Rusijai taikomas sankcijas, dalis tarp visų publikacijų; išauga publikacijų dalis apie Rusijos kariuomenę ir ginkluotę.

4 pav. Publikacijų temos „Grėsmė ir reakcija“ potemių pasiskirstymas

Sauguminimo procese svarbus ne vien tiesioginis kalbėjimas apie grėsmę ir reakciją į ją, tačiau ne mažiau svarbus ir palankaus konteksto šiam kalbėjimui sukūrimas. Besitęsiantis Ukrainos ir Rusijos konfliktas yra tinkamas pagrindas tokiam kalbėjimui. Tiek 2014 m. (62 proc.), tiek 2015 m. (27 proc.) Rusiją mininčiose publikacijose dominuoja Ukrainos įvykių pateikimas, nors 2015 m. jis ir sumažėja kiek daugiau nei dvigubai (5 pav.). Tačiau 2015 m. (21 proc.) dvigubai didesnė publikacijų, kuriose aptariama Rusijos situacija (pvz., ekonominė: rublio kursas, produktai ir t. t.), dalis nei 2014 m. (11 proc.), taip pat gerokai dažniau kalbama ir apie Rusijos vidaus politikos dalykus (pvz., opozicijos priešinimasis Rusijos valdžiai) (3 proc. 2014 m. ir 22 proc. 2015 m.), o tai rodo, kad aktyviai stebima ne vien Rusijos užsienio politika, tačiau ir jos vidaus reikalai. Tarp kitų konteksto potemių yra ir publikacijos apie energetiką bei ekonomiką (pvz., Rusijos įtaka akcijų rinkoms, kitų šalių ekonomikoms ir pan.), Rusijos santykius su nekaimyninėmis valstybėmis (pvz., JAV), publikacijos apie V. Putino asmenybę ir priminimai apie istorinius įvykius (pvz., SSRS laikai). Lyginant 2014 m. ir 2015 m., 2014 m. publikacijose dažniau aptariama Ukrainos krizė, 2015 m. dėmesys nukrypsta į Rusijos situaciją ir vidaus politiką (dėl Rusijos politinio veikėjo B. Nemcovo nužudymo bei reakcijos į šį įvykį; prastėjančios Rusijos ekonominės padėties ir kt.). Publikacijos tiek apie įvykius Ukrainoje, tiek apie Rusijos politikos dalykus ir situaciją sukuria tinkamą kontekstą kalbėjimui apie Rusiją kaip galimą grėsmę kaimyninėms valstybėms, tarp jų – ir Lietuvai. O tai reiškia, kad šis kontekstas tiesioginiam kalbėjimui apie grėsmę suteikia papildomos galios.

5 pav. Publikacijų temos „Kontekstas“ potemių pasiskirstymas

Pagal sauguminimo teoriją, sauguminimas gali vykti penkiuose sektoriuose: kariniame, politiniame, ekonominiame, socialiniame ir aplinkosaugos (Buzan et al. 1998). Duomenys atskleidžia, kad Rusijos užsienio politikos sauguminimas apima net keturis iš šių aspektų. Tai reiškia, kad Rusijos keliamą grėsmę neapsiriboja vien karine grėsme, taip pat svarbūs ir ekonominiai bei socialiniai – kultūriniai grėsmių aspektai. Tarp publikacijų, kurios priklauso pagrindinei – grėsmės ir reakcijos – temai, dažniausiai buvo minima iškilusi karinė – politinė grėsmė (37 proc. publikacijų 2014 m. ir 38 proc. 2015 m.). Nors ir rečiau, tačiau tiriamu laikotarpiu minėtos ir ekonominė grėsmė (18 proc. 2014 m. ir 5 proc. 2015 m.) bei socialinė – kultūrinė grėsmė, į kurią taip pat įtraukta ir energetinė grėsmė (14 proc. 2014 m. ir 9 proc. 2015 m.). Nors ekonominės grėsmės ir socialinės – kultūrinės grėsmės minėjimų kiek mažiau 2015 m. nei 2014 m., tačiau karinė – politinė grėsmė neprarado aktualumo ir buvo aptariama 2015 m. taip pat dažnai kaip ir 2014 m. Šie tiesioginiai skirtingų grėsmės aspektų minėjimai parodo vykstantį Rusijos užsienio politikos sugrėsminimą net keliose Lietuvai svarbiose srityse.

Taigi, apie delfi.lt portale vykstantį sauguminimą galima spręsti iš smarkiai nuo 2014 m. kovo mėn. padidėjusio publikacijų srauto, kuris išlieka aukštas iki pat 2015 m. kovo mėn. ir tik vėliau

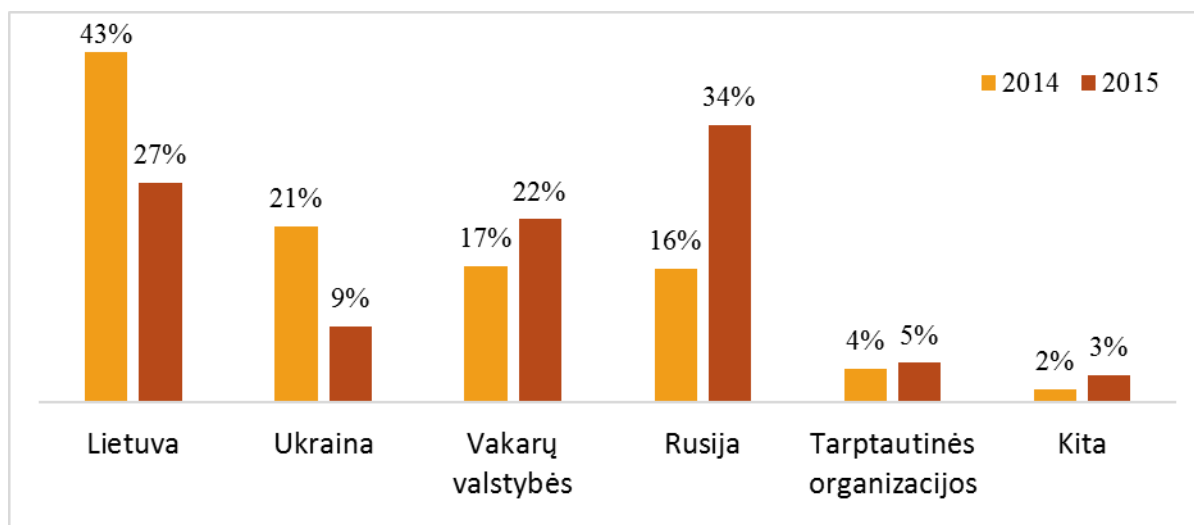
pradedama palaipsniui slūgti. Ši srautą sudaro tik trečdalis pranešimų apie įvykius, o likusi publikacijų srauto dalis – įvairaus pobūdžio komentarai, įvykių vertinimai, analizės, pareiškimai bei nuomonės apie Rusijos politiką ir veiksmus. Tik apie pusė visų publikacijų priskiriamos delfi.lt portalo užsienio šalių reikalams skirtoms rubrikoms, visos likusios Rusiją mininčios publikacijos patenka į Lietuvos vidaus klausimams skirtas rubrikas, o tai rodo, kad Rusijos politika ir veiksmai yra traktuojami kaip tiesiogiai susiję su Lietuva ir galimai turintys jai įtakos. Nuolatinis Rusijos ir Ukrainos konflikto nušvietimas naujienose sukuria palankų kontekstą kalbėjimui apie Rusiją kaip apie tiesioginę grėsmę ir Lietuvai, o šio konteksto panaudojimą Rusijos užsienio politikos sauguminimui Lietuvoje atskleidžia didelis publikacijų skaičius, kuriose tiesiogiai teigiama grėsmė Lietuvai, analizuojami šią grėsmę keliantys veiksniai ir svarstomi galimi Lietuvos gynybos ir atsako būdai. Aptariamieji grėsmių aspektai apima daug skirtingų sričių, taip parodant Rusijos užsienio politikos sugrėsminimo mastą.

Kokie veikėjai dalyvauja sauguminimo procese?

Siekiant išanalizuoti sauguminimo procesą pasiremiant sauguminimo teorija, svarbu nustatyti, kokie Lietuvos ir užsienio valstybių veikėjai savo pasisakymais prisideda prie Rusijos užsienio politikos sugrėsminimo bei kokią poziciją išreiškia Rusijos atžvilgiu. Anot H. Stritzel (2007; 370), pozicinę galią turintys autoritetingi veikėjai savo pasisakymais apibrėžia reikšmes, kas yra laikoma grėsme, ir taip daro įtaką sauguminimo procesui. Procesas turi didesnę galią, kai veikėjai yra įtakingi. Reikia paminėti, kad veikėjais tyrime vadinami asmenys, institucijos ar kiti subjektai, kurių pasisakymai, pranešimai ar nuomonės buvo cituojamos bei perfrazuojamos publikacijose. Be to, siekiant palengvinti kodavimą, koduoti trys pirmi publikacijose tiesiogiai arba netiesiogiai cituojami veikėjai.

Tiek 2014 m., tiek 2015 m. naujienų portale delfi.lt pateikiami įvairių Lietuvos ir užsienio veikėjų pasisakymai apie Rusiją (6 pav.). Didžioji dalis veikėjų – Lietuvos veikėjai (43 proc. visų veikėjų 2014 m. ir 27 proc. – 2015 m.). Ukrainos veikėjai sudaro 21 proc. 2014 m. ir 9 proc. 2015 m., Rusijos veikėjai – atitinkamai 16 proc. ir 34 proc., Vakarų valstybių veikėjai – 17 proc. ir 22 proc., o

veikėjai, atstovaujantys tarptautines organizacijas (pvz., ES, NATO), – 4 proc. ir 5 proc. Galima matyti, kad 2015 m. mažiau minėti Lietuvos veikėjai, o Ukrainos veikėjų – dvigubai mažiau lyginant su 2014 m., tačiau dvigubai daugiau Rusijos veikėjų, išaugo ir Vakarų valstybių veikėjų dalis delfi.lt publikacijose.

6 pav. Veikėjų pasiskirstymas pagal valstybes

Detaliau analizuojant tik Lietuvos veikėjus, matyti, kad daugiausiai apie Rusiją pasisako autoritetingi Lietuvos visuomenėje asmenys: valstybės vadovai, politikai ir ekspertai. Prezidentės pasisakymai sudaro 7 proc. visų veikėjų pasisakymų 2014 m. ir 8 proc. 2015 m.; ministras pirmininko – atitinkamai 5 proc. ir 1 proc.; Krašto apsaugos ministro, kariuomenės vado ar atstovų – 6 proc. ir 7 proc.; Užsienio reikalų ministro ir diplomatų – 8 proc. ir 7 proc.; kitų ministrų, Seimo narių ir politikų – 23 proc. ir 27 proc. (7 pav.). Taigi, politikai, ministrai ir aukščiausi valstybės vadovai sudaro pusę visų publikacijose minimų Lietuvos veikėjų (49 proc. 2014 m. ir 50 proc. 2015 m.). Ekspertų (pvz., politologai) pasisakymai sudaro 23 proc. 2014 m. ir 26 proc. 2015 m., žurnalistų ir žiniasklaidos atstovų – 6 proc. ir 4 proc., įvairių kitų veikėjų (pvz., rašytojai, aktyvistai, įmonių atstovai, Lietuvos radijo ir televizijos komisijos atstovai, Generalinės prokuratūros pranešimai, VSD ataskaitos ir t. t.) – 22 proc. ir 19 proc. Duomenų analizė atskleidė, kad dauguma Rusijos politikos sugrėsminimo diskurso Lietuvos veikėjų yra oficialūs valstybės asmenys (valstybės vadovai, politikai), tačiau didelę aktyviai pasisakančių veikėjų dalį užima ir ekspertai. Toks veikėjų pasiskirstymas rodo, kad svarbius postus

valstybėje užimančių veikėjų pasisakymai yra pastiprinami bei visam sauguminimo diskursui suteikiama papildoma galia, įsitraukiant į diskusijas ir autoritetingiems įvairių sričių ekspertams.

Be to, Lietuvos veikėjų pozicija Rusijos politikos ir veiksmų atžvilgiu dažniausiai yra neigiama. Antirusiškai pasisakančių Lietuvos veikėjų dalis 2014 m. sudaro 74 proc., o 2015 m. – 78 proc. Neutralią poziciją užimančių veikėjų gerokai mažiau (22 proc. 2014 m. ir 20 proc. 2015 m.), o pasisakančių prorusiškai Lietuvos veikėjų yra itin mažai (4 proc. 2014 m. ir 2 proc. 2015 m.).

7 pav. Publikacijose minimų Lietuvos veikėjų pasiskirstymas pagal pozicijas

Panašiai kaip Lietuvos, 59 proc. 2014 m. ir 55 proc. 2015 m. minimų Ukrainos veikėjų sudaro aukščiausi valstybės vadovai ir politikai (Ukrainos prezidento pasisakymai sudaro 9 proc. 2014 m. ir 12 proc. 2015 m. visų Ukrainos veikėjų pasisakymų), žurnalistai ir žiniasklaidos atstovai – 5 proc. 2014 m. ir 7 proc. 2015 m., ekspertai – 5 proc. 2014 m. ir 7 proc. 2015 m., kiti veikėjai (pvz., Valstybinės pasienio tarnybos spaudos tarnyba, karininkai ir t. t.) – po 31 proc. 2014 m. ir 2015 m. Dažniausiai delfi.lt portale pateikiami antirusiškos pozicijos besilaikantys Ukrainos veikėjai. Neigiamai Rusijos politiką ir veiksmus vertina 81 proc. veikėjų 2014 m. ir 76 proc. 2015 m. Neutralios pozicijos laikosi 10 proc. veikėjų 2014 m. ir 24 proc. 2015 m. Tuo tarpu palankiai Rusijos veiksmus vertina 10 proc. veikėjų 2014 m., o 2015 m. tokių veikėjų nebuvo. Taigi, panašiai kaip ir Lietuvos atveju, delfi.lt

portalo publikacijose apie pusę veikėjų sudaro Ukrainos aukščiausi valstybės vadovai ir politikai, o didžioji dalis veikėjų pasisakymų – neigiami Rusijos politikos atžvilgiu.

Tarp Vakarų valstybių (pvz., JAV, Didžioji Britanija) veikėjų daugiau nei pusę sudaro valstybių vadovai, politikai (68 proc. 2014 m. ir 66 proc. 2015 m.), žurnalistai ir žiniasklaidos atstovai – 15 proc. 2014 m. ir 10 proc. 2015 m., ekspertai – 11 proc. 2014 m. ir 7 proc. 2015 m., kiti veikėjai (pvz., pulkininkai, režisieriai ir t. t.) – 6 proc. 2014 m. ir 17 proc. 2015 m. Kaip ir Lietuvos bei Ukrainos atveju, publikacijose minimi asmenys, kalbėdami apie Rusiją, pasisako dažniausiai neigiamai (po 80 proc. 2014 m. ir 2015 m.), neutralią poziciją išlaiko 18 proc. veikėjų 2014 m. ir 12 proc. 2015 m., prorusiškai pasisakančių veikėjų – 2 proc. 2014 m. ir 8 proc. 2015 m. Tad keturi penktadaliai Vakarų valstybių atstovų užima antirusišką poziciją, o du trečdaliai visų veikėjų – įvairių Vakarų valstybių vadovai ir politikai.

Kalbant apie Rusiją, Rusijos vadovų ir politikų pasisakymai sudaro 59 proc. visų veikėjų pasisakymų 2014 m. ir 50 proc. 2015 m. (prezidento V. Putino pasisakymai sudaro 16 proc. 2014 m. ir 8 proc. 2015 m.), Rusijos žurnalistų ir žiniasklaidos atstovų – po 11 proc. 2014 m. ir 2015 m., ekspertų – 4 proc. 2014 m. ir 10 proc. 2015 m., kitų veikėjų (dažnai kultūros atstovai, pvz., garsių grupių muzikantai, rašytojai, aktoriai; taip pat „Gazprom“ atstovai, Rusijos veterinarijos tarnybos vadovas ir t.t.) – 26 proc. 2014 m. ir 30 proc. 2015 m. Tačiau, skirtingai nei Lietuvos, Ukrainos bei Vakarų valstybių veikėjai, teigiamai apie Rusijos vykdomą politiką pasisakantys Rusijos atstovai 2014 m. sudaro 64 proc. ir 2015 m. 45 proc., neutraliai pasisakantys – 25 proc. 2014 m. ir 29 proc. 2015 m., o neigiamai – 11 proc. 2014 m. ir 26 proc. 2015 m.

Duomenų analizė parodo, kad visų valstybių atveju daugiau nei pusę veikėjų sudaro aukštas ir įtakingas pozicijas valstybėse užimantys asmenys, o šių veikėjų apibrėžiamą sauguminimo diskursą sustiprina kompetentingais laikomų ekspertų įsitraukimas į šį diskursą. Nors daugeliu atveju Lietuvos, Ukrainos bei Vakarų valstybių veikėjai pasisako griežtai neigiamai Rusijos vykdomos politikos atžvilgiu, o pačios Rusijos veikėjai šalies vykdomą politiką vertina teigiamai, kalbant apie bendrą straipsnio poziciją, dažniausiai ji yra neutrali Rusijos politikos atžvilgiu – 59 proc. publikacijų 2014 m. ir 61 proc. 2015 m. (neigiamos pozicijos straipsnių yra 39 proc. 2014 m. ir 36 proc. 2015 m., teigiamų – po 2 proc. 2014 m. ir 2015 m.). Tą lemia tai, kad publikacijose pateikiamos skirtingų valstybių veikėjų pozicijos, dažnai supriešinant dvi puses – prorusišką ir antirusišką, tokiu būdu sukuriant bendrą neutralią publikacijų poziciją.

Kaip teigiama grėsmė Lietuvai?

Kalbant apie sauguminimo procesą, yra svarbu analizuoti ir patį kalbėjimo apie grėsmę veiksmą, nes, remiantis teorine perspektyva, „jau vien kalbant apie saugumą, vyksta sauguminimo procesas“ (Balzacq, 2011). Todėl įvairūs veikėjų apie iškilusią grėsmę teiginiai nurodo į vykstantį sauguminimo procesą. Tarp publikacijose pateikiamų grėsmės teiginių apie Rusijos keliamą grėsmę Lietuvai (2014 m. 86 ir 2015 m. 69 veikėjų teiginiai, kad yra grėsmė), didžiąją dalį sudaro Lietuvos veikėjų teiginiai (atitinkamai 90 proc. ir 46 proc.). Likusius 2014 m. grėsmės teiginius sudaro Vakarų valstybių (7 proc.) ir kitų valstybių veikėjų teiginiai. Tuo tarpu 2015 m. daugiau nei pusę grėsmės teiginių sudaro ne Lietuvos veikėjų teiginiai: veikėjų iš Vakarų valstybių teiginiai sudaro 29 proc., NATO atstovų – 7 proc., veikėjų iš Rusijos – 6 proc., likę – iš kitų valstybių.

Dažniausiai esamą grėsmę teigia politikai ir valstybės vadovai, tarp kurių nemažą dalį sudaro šalies prezidentės pasisakymai. Taip pat kompetentingais kalbėjimui apie grėsmę yra laikomi ir įvairių sričių ekspertai (politologai, analitikai, ekonomistai ir t. t.). Be to, nemažą dalį teiginių, kad Rusija kelia realią grėsmę Lietuvai, išsako įvairūs kiti veikėjai, tarp kurių – ne tik aktyvūs visuomenės veikėjai, bet ir įvairių institucijų (pvz., VSD, VRM ir kt.) atstovai.

Delfi.lt portalo publikacijose minimi veikėjai savo pasisakymuose ne tik tiesiogiai kalba apie Rusiją kaip apie galimą grėsmę Lietuvai, bet pamini ir tai, jog tokios grėsmės iš Rusijos pusės gali ir nebūti. Teiginių, kad pavojaus Lietuvai nėra, dalis yra kur kas mažesnė nei kalbėjimo apie realią grėsmę (1 lentelė). Pavojaus dėl Rusijos vykdomos politikos nežvelgia politikai, ministrai, kariuomenės atstovai, ekspertai ir kiti veikėjai, tarp kurių nemažą dalį sudaro ir delfi.lt portalo skaitytojai, šalies piliečiai.

1 lentelė. Veikėjų teiginių pasiskirstymas (dažniai)

	Teiginiai, kad grėsmė yra		Teiginiai, kad grėsmės nėra	
	2014 m.	2015 m.	2014 m.	2015 m.
Lietuva	77	32	16	4
<i>Prezidentė</i>	6	6	1	
<i>Krašto apsaugos ministras, kariuomenės vadas, atstovas</i>	6	2	1	1
<i>Užsienio reikalų ministras, diplomatai</i>	4	2	1	
<i>Kitas politikas ar ministras</i>	25	5	5	2
<i>Ekspertas</i>	12	7	3	1
<i>Žurnalistas, žiniasklaidos atstovas</i>	7	3		
<i>Kita</i>	17	7	5	
Rusija	1	4	2	2
Ukraina	1	3		
Vakarų valstybės	6	20	1	3
Kita	1	10		2
Iš viso	86	69	19	11

2014 m. labiausiai Rusijos keliamą grėsmę buvo susirūpinę Lietuvos atstovai, ypačingai autoritetą šalyje turintys veikėjai, kaip pavyzdžiui, šalies vadovai, politikai bei ekspertai. 2015 m., praėjus metams nuo Rusijos ir Ukrainos konflikto pradžios, šiek tiek sumažėja veikėjų iš Lietuvos pasisakymų skaičius, tačiau pati kalbėjimo retorika išlieka griežta Rusijos atžvilgiu.

Sauguminimo diskurso kūrimui svarbu ne tik tai, kad yra kalbama apie pačią grėsmę, bet ir kaip tai daroma, kokios kalbinės priemonės vartojamos, argumentuojant keliamą pavojų. Analizuojant duomenis, matyti, jog sauguminimas vyksta Rusijos agresiją Ukrainos atžvilgiu pateikiant kaip galimą grėsmę kaimyninėms Rusijos valstybėms ar net visoms ES ir NATO šalims: „Mes manome, kad Rusija vykdo **karinę agresiją** Ukrainos atžvilgiu. Ir pagrindinis tikslas yra nuversti dabartinę Ukrainos valdžią. Mes teigiame, kad šitie **Rusijos veiksmai kelia pavojų ir Europos Sąjungos, ir NATO šalių saugumui**“ (Seimo nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininkas A. Paulauskas, 2014 m.); „**Karas ir okupacija** tapo nebe istoriniais terminais vadovėliuose, o **realia grėsmė Europos žemyne**, Susidariusią padėtį vertinu **ne tik kaip grėsmę Ukrainai, bet ir visai tarptautinei bendruomenei**.

<...> brutalia jėga siekiama perbraižyti Europos valstybių sienas ir sugriauti politinę pokarinę architektūrą Europoje. Visa tai vyksta visai netoli Lietuvos sienų. Tokia situacija **mums kelia tiesioginę grėsmę**“ (Prezidentė D. Grybauskaitė, 2014 m.). Pagrindą tokiai baimei teikia ir Rusijos veiksmai prie Lietuvos sienos: „Vyko karinės pratybos. Nepaskelbtos, pažeidžiant visus tarptautinius įsipareigojimus. Ir ne tik karinės pratybos, bet taip pat – ir žvalgybiniai veiksmai, ko niekada nebuvo anksčiau“ (Prezidentė D. Grybauskaitė, 2014 m.). Lietuvos veikėjų teiginiai išlieka griežti ir aštrūs, akcentuojama Rusijos keliama grėsmė visai Europai, ne tik Ukrainos valstybei.

Tuo tarpu delfi.lt publikacijose minimi užsienio šalių atstovai dažniausiai išreiškia nuogąstavimus dėl Rusijos galimos intervencijos į kitas valstybes pasinaudojant etninių rusų argumentu: „Argumentai, kuriuos Putinas naudoja (dėl Krymo gyventojų) – jog jie yra etniniai rusai, rusakalbiai ir visada buvo Rusijos dalis, gali būti pritaikyti ne vien kitoms Ukrainos dalims, bet ir kitoms Estijos, Lietuvos, Latvijos, Padniestrės dalims“ (buvusi JAV valstybės sekretorė H. Clinton, 2014 m.). Šią grėsmę įžvelgia ir Lietuvos tarnybos: „Rusijos diplomatinės ir konsulinės atstovybės Lietuvoje yra aktyviai įsitraukusios į minkštosios galios sklaidą ir gana agresyviai siekia dalyvauti Lietuvos vidaus politikos procesuose. VSD perspėja, kad per palankių asmenų grupę gali būti siekiama sukelti socialinius neramumus ir sukurti pretekstą kištis į Lietuvos vidaus politiką“ (VSD, 2014 m.).

Tokie galimi veiksmai grindžiami Rusijos imperialistiniais motyvais: „Tikėtina, kad Rusija sieks **užimti Rytų Ukrainos teritorijas, o ateityje – galbūt ir Vakarų Ukrainą**, naudodama minkštąsias galias <...> **Rusija siekia atkurti imperiją, o Lietuva patenka į jos interesų zoną** <...> Kai kas tai vadina Sovietų Sąjungos atkūrimu“ (buvusi krašto apsaugos ministrė, parlamentarė R. Juknevičienė, 2014 m.) Tokių teiginių pagrįstumą sustiprina ir Rusijos politikų pasisakymai, kuriuose išreiškiamas noras atkurti ankstesnes Rusijos teritorijas: „Rusijos Federacijos Europos Taryboje atstovas Romanas Kokorevas socialiniame tinklalapyje „Facebook“ rašo, kad į Rusijos sudėtį sugrįš Moldovos, Ukrainos, kitų TSRS respublikų, taip pat Aliaskos, Baltijos šalių, Suomijos ir Lenkijos teritorija“ (2014 m.). Numanomų Rusijos veiksmų ir ambicingų siekių akcentavimas, susiejant juos su istoriniais įvykiais, sukuria palankią terpę Rusijos kaip realaus agresoriaus įvardijimui kaimyninėms šalims, tarp jų – ir Lietuvai.

Įtampą dėl galimos grėsmės sustiprina ir tai, kad Lietuva nėra pasiruošusi atremti Rusijos pajėgų iš Kaliningrado: „Tokie manevrai iš tiesų **kelia didžiulį rūpestį**, tuo labiau, kad jeigu kas nors įvyktų pas mus, nežiūrint to, kad esame NATO nariai, **turėtume didžiulį laiko deficitą, o pajėgumų, kurių mums reikėtų atremti bandymus lįsti į mūsų pusę, tiesiog neturime**“ (buvęs Lietuvos karinių oro

pajėgų vadas, atsargos pulkininkas Z. Vegelevičius). Pasirengimo atremti galimą Rusijos intervenciją stokos akcentavimas, nurodo, jog Lietuvos valstybei yra iškilęs pavojus, jei nebus atitinkamai reaguojama į kaimyninės šalies veiksmus, o tai leidžia kalbėti ir apie tolimesnę Rusijos veiksmų neigiamą įtaką Lietuvos valstybei.

Kaip matyti iš kiekybinių duomenų analizės, publikacijose svarstoma ne vien tiesioginė karinė Rusijos keliamą grėsmę, tačiau ir ekonominė bei energetinė grėsmė. Pavyzdžiui, lietuviškų maisto produktų draudimas Lietuvai gali turėti ekonominių pasekmių: „Pramonės apskoms neigiamos įtakos tebeturi Rusijos veiksnys. Nuo Rusijos maisto produktų draudimo **stipriai nukentėjo** Lietuvos maisto **pramonės atstovai**, dėl transporto trikdžių prie sienos stabiliu verslu negali pasigirti ir kitos tampriai su Rusija prekiaujančios šakos“ (vyriausioji DNB banko analitikė I. Genytė-Pikčienė, 2015 m.). Išskiriama ir energetinė grėsmė: „Prieš Lietuvą gali būti naudojamas energijos tiekimo ginklas. Tą jau patyrėme 1990 m. per ekonominę blokadą, dėl “techninių kliūčių” nutraukus ir neatnaujinus naftos tiekimo „Družbos“ naftotiekiu“ (buvęs energetikos ministras A. Sekmokas, 2014 m.). Kalbėjimas ne tik apie politinę – karinę, bet ir apie ekonominę Rusijos keliamą grėsmę, suteikia pagrindo svarstyti ir apie kitas visuomenės sritis, į kurias gali būti nukreiptas Rusijos žvilgsnis, tokiu būdu keliant susirūpinimą visos šalies gerove.

Visuomenės sąmonės valdymas yra vienas iš galimų informacinio karo elementų, todėl dažnai publikacijose aptariama Rusijos propagandos grėsmė, kuria siekiama ideologiškai paveikti Lietuvos gyventojus: „Nuolatinė dezinformacija, provokacijos, **priešiška propaganda** tapo **grėsme valstybės saugumui**“ (Prezidentė D. Grybauskaitė, 2014 m.). „Labai svarbu yra veikti mūsų visuomenės nuomonę <...> Žiūrėkite, kiek socialiniuose tinkluose daugėja visokiausių internetinių puslapių. Ta pati istorija su proklamacijomis. **Aktyviai bandoma veikti** mūsų **visuomenę**, žmonėms tiesiog **brukamos** tos ideologinės nuostatos, jau tiesiai atkeliaujančios iš Rusijos kanalų <...> **informacinės atakos** vykdomos per visus kanalus: ir per visuomenines organizacijas, ir per vaikų vežimus į įvairiausias stovyklas, ir per tą pačią žvalgų veiklą“ (Seimo nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininkas A. Paulauskas, 2015 m.). Dezinformacijos ir propagandos skleidimo tikslais pasitarnauja Rusijos istorijos politika, iškreipianti istorinius faktus: „Lietuvos atžvilgiu Rusijos vykdomos „istorijos politikos“ tikslai 2014 m. liko nepakitę: **diskredituoti** Lietuvos istoriją, **neigti** Lietuvos okupacijos faktą, **menkinti** nepriklausomybės atkūrimą ir partizanų kovas, tautos identiteto formavimui svarbias datas. Itin aktyviai Rusijos masinės informacijos priemonėse buvo manipuluojama Lietuvos istorijos faktais bei eskaluojamos tariamos nacizmo ir revanšizmo Baltijos šalyse grėsmės“ (VSD ataskaita,

2015 m.). Taip keliamas susirūpinimas ne tik dėl galimų tiesioginių Rusijos veiksmų Lietuvos atžvilgiu, bet ir dėl netiesioginio jos įsikišimo.

Grėsmės nebuvimas ir saugumas dažniausiai Lietuvos veikėjų argumentuojamas priklausymu tarptautinėms organizacijoms, ypač NATO. Viena vertus, jau narystė šioje organizacijoje turėtų atgrasyti galimus priešus, kita vertus, realios grėsmės akivaizdoje kitos organizacijos narės turėtų ginti Lietuvą: „Rusija neturi pajėgumų kėsintis į Aljansą, neturi nei finansinių, nei karinių gebėjimų tą padaryti“ (Lietuvos užsienio reikalų ministras L. Linkevičius, 2014 m.), „Kalbant apie Lietuvą, Lietuva yra saugi, saugoma, dėl to piliečiai neturėtų nuogąstauti. Vystome savo nacionalinius pajėgumus ir neabejojame sąjungininkų garantijomis“ (Premjeras A. Butkevičius, 2014 m.).

Taip pat veikėjai abejoja ne vien Rusijos finansinėmis galimybėmis įsitraukti į karą, tačiau ir ilgalaikėmis ekonominėmis blokadomis, kurios pačiai Rusijai būtų labiau nuostolingos nei naudingos: „Naudodama sukauptą patirtį ji gali dar kažką papildomo panaudoti, tarkime, dėl kiaulių maro arba išplėsti draudimą importuoti kai kurias maisto prekes. Vargu, ar kažko daugiau ims. Aš nežįūriu priešasčių Rusijai pasirūpinti specialiai sukelti nuostolius mažytei Lietuvai. Tai jai keltų daugiau rūpesčių nei naudos“ (VU TSPMI profesorius, ekonomistas J. Čičinskas, 2014 m.).

Lietuvos veikėjai lietuvių sąmoningumu, budrumu ir nepasidavimu provokacijoms argumentuoja grėsmių atėmimą: „Tačiau tai **negali susilpninti Lietuvos, kurios visuomenė tikrai aktyviai reaguoja į Rusijos dezinformacines atakas** ir per 25 metus gerokai pagilino savo šalies praeities, jos istorijos pažinimą“ (Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto narys, istorikas A. Anušauskas, 2015 m.), „Aš **netikiu, kad bus karas**. Manau, kad visas tas žvanginimas ginklais - tai tiesiog desperatiškas vienos grupuotės bandymas žaisti imperinius žaidimus. Ir to žaidimo baigtis taip pat aiški, tik nežinia kiek truks pati agonija. O jeigu atsitiktų taip, kad Didysis brolis nuspręstų „padėti kenčiantiems Baltijos valstybių žmonėms“, aš labai gerai žinau kas šioje nelygioje kovoje būtų nugalėtojas. Mes. Lietuva. Lietuviai. Mūsų tauta. Žinau, kaip buvo tūkstantį metų, nė kiek neabejoju, jog taip pat būtų ir dabar“ (Pilietis, 2014 m.). Akcentuojant priklausymą tarptautinėms organizacijoms, iškeliant abejones dėl Rusijos ambicingų siekių tokios mažos šalies kaip Lietuvos atžvilgiu bei apeliuojant į Lietuvos piliečių sąmoningumą ir kovingą tautos dvasią, tarsi yra kuriamas siekis „nuraminti“ visuomenę ir tokiu būdu išlaikyti balansą tarp Rusijos sugrėsminimo ir adekvataus situacijos vertinimo.

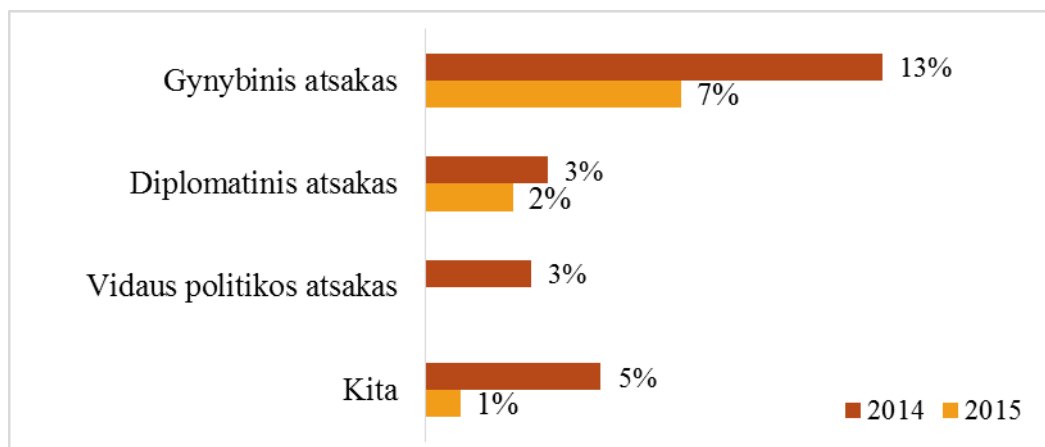
Portale delfi.lt taip pat pateikiami ir ne Lietuvos veikėjų pasisakymai, kuriuose teigiama, kad nėra iškilusios grėsmės Lietuvai. Kaip ir galima tikėtis, Rusijos veikėjai neigia keliamą pavojų kitoms

valstybėms: „Rusijos ginkluotosios pajėgos nevykdo jokios neskelbtos veiklos, kuri galėtų kelti pavojų kaimyninėms valstybėms“ (Rusijos gynybos ministro pavaduotojas A. Antonovas, 2014 m.). Dažniausiai publikacijose minimi Vakarų šalių veikėjai akcentuoja priklausymą NATO kaip saugumo garantą: „Pastaruoju metu vis dažniau girdimi ir aukštų Vakarų pareigūnų perspėjimai, kad Baltijos šalys gali būti kitas Rusijos taikynys po Ukrainos. Apie tai vasario pabaigoje kalbėjo Didžiosios Britanijos premjeras Davidas Cameronas, o kiek anksčiau - britų gynybos sekretorius Michaelas Fallonas ir buvęs NATO vadovas danas Andersas Foghas Rasmussenas <...> [tačiau] NATO vadovas pabrėžė, jog **nemato** jokios **tiesioginės Rusijos grėsmės Baltijos šalims**“ (Šiaurės Atlanto aljanso generalinis sekretorius J. Stoltenbergas, 2015 m.), „Ir karo žaidimas čia panašus – sugalvoti etninės rusų mažumos engimo istoriją, pasinaudoti jų nepasitenkinimu ir tuomet, prisidengus žmonių teisių gynimu, įsikišti į „konflikto“ sprendimą <...> Negalime atmesti šios grėsmės. Kita vertus, laiku užsitikrinote Vakarų pagalbą, saugumo draudimą, kai tapote NATO nariais. **Jūs nesate tiek pažeidžiami**, kiek, deja, yra pažeidžiama Ukraina“ (buvęs Islandijos užsienio reikalų ministras, aktyvus Lietuvos nepriklausomybės siekio rėmėjas 1990-aisiais J. Baldvinas Hannibalssonas).

Taigi, analizuojamose publikacijose atsiskleidžia platus spektras grėsmės teiginių, apimančių karinę, energetinę, ekonominę bei informacinio karo grėsmes, kurias aptaria autoritetingi ir aukštą statusą visuomenėje turintys tiek Lietuvos, tiek užsienio šalių veikėjai. Nors 2015 m. grėsmę teigiančių Lietuvos veikėjų pasisakymų dalis sumažėja, lyginant su 2014 m., tačiau teiginių intensyvumas ir vartojamos kalbos griežtumas išlieka, neigiamų pasisakymų apie Rusijos politiką ir veiksmus retorika nešvelnėja, o sauguminimas labiausiai vyksta per oficialių asmenų ir ekspertų pasisakymus. Užsienio valstybių atstovai dažniausiai kalba apie Lietuvai ir Baltijos šalims kylantį pavojų dėl Rusijos galimybių pasinaudoti etniniais rusais konfliktams sukelti ir taip turėti pretekstą įžengti į šias valstybes. Užsienio valstybių veikėjai, teigiantys, kad nėra realios Rusijos grėsmės, kaip saugumo garantą nurodo priklausymą tarptautinėms organizacijoms, o Lietuvos veikėjai kalba ne vien apie tarptautinės bendruomenės pagalbą, tačiau ir apie lietuvių tautos kovingumą, supratingumą ir nepasidavimą. Publikacijose pateikiant ne tik grėsmę teigiančių, bet kartu ir grėsmę neigiančių veikėjų pasisakymus, tarsi yra kuriama visuomenės „nuraminimo strategija“.

Koks atsakas į grėsmę?

Delfi.lt portalo publikacijose ne tik matyti Rusijos užsienio politikos kaip grėsmės Lietuvai pateikimas, bet kartu kaip atsvara yra pateikiama ir reakcija į iškilusią grėsmę. Tai, kad publikacijose yra aptariami planuojami arba jau įgyvendinami atsakomieji Lietuvos ir tarptautinių organizacijų ar užsienio valstybių veiksmai (pvz., šauktinių kariuomenės gražinimo klausimas, sankcijos), rodo, jog yra realus pagrindas kalbėjimui apie grėsmę. Be to, aptariamas realus ar planuojamas atsakas į Rusijos grėsmę, ypač karinio pobūdžio, leidžia teigti, kad Rusijos užsienio politika traktuojama kaip Lietuvos nacionalinio saugumo klausimas (ne tik kaip grėsmė), nes yra imamasi gynybos veikslių. Todėl, norint išsiaiškinti, apie kokį atsaką į Rusijos keliamas grėsmes kalbama publikacijose, analizuoti Lietuvos ir tarptautinės bendruomenės atsako į grėsmes būdai bei su tuo susijęs kitas aspektas – kokioms struktūroms pasisakymuose priskiriama atsakomybė už gynybą ir saugumą Lietuvoje.

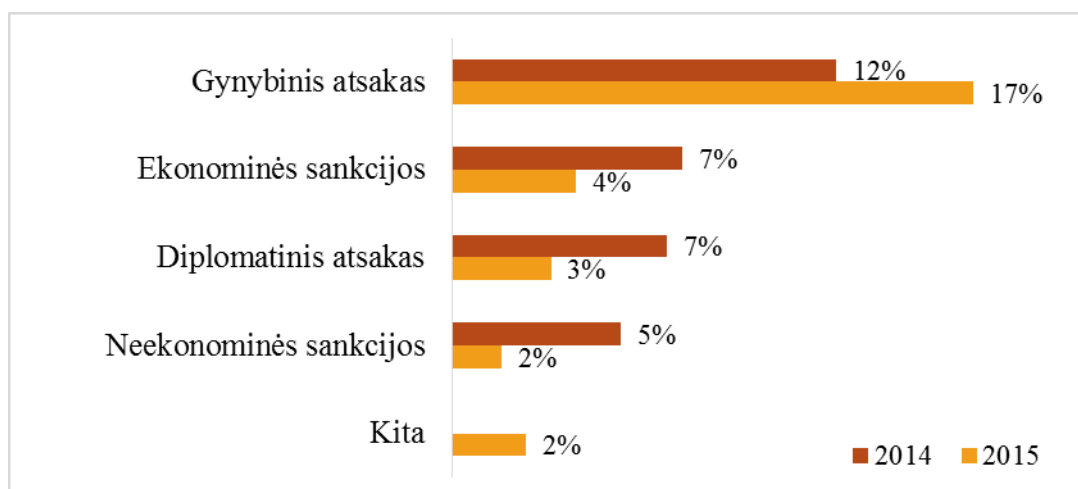

8 pav. Publikacijose minimi Lietuvos atsako į Rusijos veiksmus ir politiką būdai

Iš viso 44 proc. pagrindinės – grėsmės ir reakcijos – temos publikacijose 2014 m. ir 34 proc. 2015 m. svarstytas koks nors atsakas į Rusijos politiką ir veiksmus. Kaip jau prieš tai aptarta, labiausiai akcentuojama politinė – karinė Rusijos keliamą grėsmę. Tuo galima paaiškinti, kodėl publikacijose dažniausiai minimas būtent Lietuvos ir tarptautinės bendruomenės gynybinis atsakas. Gynybinį atsaką sudaro krašto apsaugos finansavimo, ginkluotės stiprinimo bei šauktinių gražinimo klausimai. Lietuvos gynybinis atsakas minimas 13 proc. publikacijų 2014 m. ir 7 proc. 2015 m. (8 pav.). Tuo tarpu

tarptautinės bendruomenės gynybinis atsakas minimas 12 proc. publikacijų 2014 m. ir 17 proc. 2015 m. (9 pav.). 2015 m. didžiąją dalį gynybinio atsako sudaro svarstymai dėl šauktinių kariuomenės gražinimo. Kito galimo pobūdžio Lietuvos atsakas publikacijose minimas rečiau, nors diplomatinio atsako svarstymų dalis vis dar išlieka panaši (2014 m. ir 2015m.), tačiau 2015 m. dar labiau sumažėja kalbėjimo, susijusio su šalies vidaus politikos klausimais, kaip galimu atsaku į Rusijos keliamą grėsmę.

Kito galimo pobūdžio Lietuvos atsakas publikacijose minimas kur kas rečiau nei gynybinio pobūdžio atsakas. Tačiau kiti tarptautinės bendruomenės atsako į Rusijos veiksmus būdai minimi dažniau: tarptautinės bendruomenės ekonominės sankcijos Rusijai, tarptautinės bendruomenės diplomatinis atsakas bei neekonominės sankcijos (pvz., Rusijos piliečių neįsileidimas). Vadinasi, kadangi tarptautinis atsakas iš viso minimas dažniau nei Lietuvos atsakas, iš šių duomenų galima teigti, kad itin pasikliaujama tarptautiniais partneriais saugumo užtikrinimo klausimais Lietuvoje.

9 pav. Publikacijose minimi tarptautinės bendruomenės atsako į Rusijos veiksmus ir politiką būdai

Toliau detalčiau analizuojama, kokioms organizacijoms ir institucijoms atsakomybė už Lietuvos gynybą priskiriama temos „Grėsmė ir reakcija“ pasisakymuose (2014 m. 47 pasisakymai, 2015 m. – 11) (šioje analizės dalyje dėl nedidelio publikacijų, kuriose kalbama apie atsaką į grėsmę, skaičiaus, gauti duomenys pateikiami ne procentais, o dažniais). Dažniausiai, t. y. 36 kartus 2014 m. ir 2015 m. 4 kartus, atsakomybę priskiria Lietuvos veikėjai, likę – Vakarų valstybių (atitinkamai 9 ir 4 pasisakymai) arba kitų šalių ar organizacijų (2 ir 3 pasisakymai) veikėjai.

Tarp Lietuvos veikėjų, priskiriančių atsakomybę už gynybą 2014 m., 22 atvejus iš 36 sudaro valstybės vadovai bei politikai, likusieji – ekspertai, žiniasklaidos atstovai ir kiti veikėjai. 2015 m. tik 4 kartus Lietuvos veikėjai kam nors priskiria atsakomybę už gynybą (3 politikai ir 1 užsienio reikalų ministras). Dažniausiai šie veikėjai atsakomybę už Lietuvos gynybą priskiria tarptautinei gynybinei sąjungai, kurios narė yra ir Lietuva, t. y. Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacijai (NATO) (12 atvejų iš 36 2014 m.): „Susidurdama su atvirai demonstruojama Rusijos karine galia ir tarptautinius susitarimus pažeidžiančiomis Rusijos karinio laivyno pratybomis, **Lietuva aukštai vertina greitą NATO sprendimą stiprinti pajėgas regione**“ (Prezidentė D. Grybauskaitė, 2014 m.), „Mums tektų kariauti ir ginti savo valstybę bei **tikėtis NATO veikimo ir pagalbos iš sąjungininkų**“ (gynybos ekspertas A. Matonis, 2014 m.).

Lietuvos atstovų manymu, ne vien karinė – politinė NATO organizacija, tačiau ir ekonominė – politinė Europos Sąjungos bendrija yra atsakinga už saugumą ir stabilumą Lietuvoje (7 paminėjimai 2014 m. ir 1 paminėjimas 2015 m.): „<...> **turime formuoti aiškia Europos Sąjungos (ES) pozicija Rusijos atžvilgiu** – tokią pat ryžtingą, kokia yra Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV), skelbiančių embargą santykiams su Rusija“ (Opozicijos lyderis A. Kubilius, 2014 m.). Atsakomybė už gynybą buvo priskiriama ir Jungtinių Tautų Organizacijai, Jungtinėms Amerikos Valstijoms. Tačiau pasisakymuose išryškėjo ir atsakomybės už Lietuvos ir viso regiono saugumą priskyrimas visai tarptautinei bendruomenei: „**Europos vadovai ir užsienio reikalų ministrai turi imtis visų reikalingų sprendimų, kad būtų pasmerkta ir sustabdyta Rusijos agresija** - užgrobti svetimos valstybės teritoriją ir ją prisijungti“ (D. Grybauskaitės vyriausioji patarėja užsienio politikos klausimais J. Neliupšienė, 2014 m.). Šie pasisakymai rodo Lietuvos valstybės vadovų ir ekspertų pasitikėjimą Vakarų organizacijomis bei visa tarptautine bendruomene gynybos ir saugumo klausimais, priskiriant šioms atsakomybę už Lietuvos ir regiono saugumą. Lietuvos veikėjai teigia, kad Rusijos keliamas grėsmė yra ne vien Lietuvos, o ir visų kitų valstybių problema. Tokiu būdu Rusijos keliamas pavojus tampa ne tik Lietuvos, bet ir aktualia visos tarptautinės bendruomenės problema; būtent todėl ir tikimasi tarptautinės pagalbos.

Duomenys rodo, kad publikacijose minimi užsienio valstybių (pvz., Didžioji Britanija) veikėjai (paprastai valstybių vadovai, politikai ir žurnalistai) dažniausiai atsakomybę už Lietuvos ir Baltijos šalių saugumą priskiria visai tarptautinei bendruomenei ir NATO, taip pat Europos Sąjungai, pavieniais atvejais – JAV. Vadinasi, ir patys užsienio valstybių veikėjai Lietuvos saugumą laiko tarptautinės bendruomenės klausimu bei prisiima atsakomybę už regiono saugumą.

Skirtingai nei publikacijose minimų užsienio šalių atstovai, Lietuvos veikėjai minėjo ir Lietuvos respublikos krašto apsaugos sistemos atsakomybę užtikrinant saugumą: „**Mūsų specialiosios tarnybos taip pat turi būti kur kas aktyvesnės ir daug profesionalesnės.** Mes, pristatydami ataskaitą, ir kalbėjome, kad dar trūksta tos politinės valios suvokti ir atitinkamai finansuoti tas struktūras. Su tokia gerai finansuojama ir puikiai paruošta jėga atitinkamai kovoti turi tokie pat žmonės“ (Seimo nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininkas A. Paulauskas, 2015 m.). Be organizacijų ir institucijų, veikėjai atsakomybę už gynybą dažnai priskiria ir visiems Lietuvos piliečiams, tautai „Grėsmių nacionaliniam saugumui mažinimas ir jų likvidavimas daro įtaką kiekvieno mūsų gyvenimui. Todėl tai ne vien politikų reikalas, **tai visų piliečių reikalas**“ (Seimo TS-LKD frakcijos narys A. Anušauskas, 2014 m.), „**O kur nuosava lietuviška iniciatyva? Ką mes, Lietuva, ruošiamės padaryti patys, be NATO?** Ar apsiribosime vien kaulijimu? Juk puikiai žinome, kad NATO gins tik tuos, kurie **patys pasiryžę gintis**, patys rodo iniciatyvą, nelaukdami paramos iš šalies“ (Seimo narys A. Patackas, 2014 m.).

Publikacijose aptariamo galimo atsako į Rusijos politiką ir veiksmus bei atsakomybės už tai priskyrimo analizė atskleidžia, kad sauguminimo diskurse kalbama ne vien apie grėsmes, tačiau ir apie reakciją į šias grėsmes. Tai, jog tikimasi konkrečių atsakomųjų veiksmų kalbant apie Rusijos keliamą grėsmę, tik sustiprina vaizdą, kad Rusijos keliamas pavojus yra realus. Iš surinktų duomenų galima teigti, kad nors yra Lietuvos veikėjų, priskiriančių atsakomybę už šalies saugumą visai tautai, tačiau dažnai tikimasi tarptautinės bendruomenės atsako iškilus grėsmei, o ir patys užsienio valstybių veikėjai rodo solidarumą ir prisiima atsakomybę už Lietuvos ir kitų regiono valstybių gynybą.

IŠVADOS

Iš analizuoto laikotarpio delfi.lt portalo publikacijų kiekybinės turinio analizės galima teigti vykstantį Rusijos užsienio politikos sauguminimą. Pirma, tą atskleidžia išaugęs publikacijų, kuriose būtų minima Rusija arba V. Putinas, srautas, rodantis aktyvią reakciją į vykstančius geopolitinius įvykius. Antra, dauguma su Rusija susijusių naujienų laikomos Lietuvos vidaus klausimu, o Rusijos užsienio politika ir veiksmai yra pateikiami kaip reikšmingi Lietuvai įvykiai. Trečia, didžioji dalis publikacijų apie Rusiją ir jos vykdomą politiką yra komentuojamojo, analizuojamojo ar interpretuojamojo pobūdžio. Tai rodo, kad portale ne tik pateikiami įvykiai, bet jie ir intensyviai svarstomi bei interpretuojami kaip galima grėsmė Lietuvos saugumui.

Atsakyti į klausimą, kaip vyksta Rusijos sugrėsminimas viešojoje erdvėje, leidžia publikacijų temos, palankaus konteksto kūrimas, tiesioginiai grėsmės teiginiai bei sauguminimo procese dalyvaujantys autoritetingi veikėjai. Publikacijų temų analizė atskleidžia, kad ne vien tiesiogiai svarstoma apie Rusijos keliamą grėsmę, pranešama apie Rusijos kariuomenę ar propagandinius veiksmus, tačiau svarbią dalį sudaro ir grėsmės paminėjimai kitų temų publikacijose, kuriose Rusijos sugrėsminimas laikomas savaime suprantamu ir aiškinimo nebereikalaujančiu dalyku. Be to, bendras sauguminimo diskursas yra kuriamas ne vien tiesiogiai kalbant apie galimą grėsmę Lietuvai, bet ir pateikiant didžiulius naujienų srautus apie Rusijos vidaus ir užsienio politiką, taip kuriant palankų kontekstą Rusijos kaip grėsmės Lietuvai pateikimui.

Autoritetingi Lietuvos, Ukrainos bei Vakarų valstybių veikėjai, t. y. valstybių vadovai, politikai, ekspertai, dalyvauja sauguminimo procese viešai išreiškdami neigiamus vertinimus Rusijos užsienio politikos atžvilgiu, o šių veikėjų užimamos galios pozicijos tik dar labiau stiprina Rusijos sugrėsminimo diskursą. Tokiu būdu nuosekliai kuriamas negatyvus Rusijos užsienio politikos įvaizdis. Prie to prisideda ir tiesioginiai veikėjų grėsmės teiginiai, kad Rusija kelia grėsmę Lietuvai ar visam regionui. Tačiau dalyje publikacijų pateikiama ir atsvara tokiam kalbėjimui: visuomenė raminama pasitelkiant pasisakymus, kad grėsmės nėra, bei atsaku į grėsmę; nors kalbėjimas apie galimą atsaką tik dar sustiprina įspūdį, kad grėsmė reali. Dažniausiai nurodomas įvairaus pobūdžio tarptautinis atsakas, o

tarptautinės organizacijos laikomos Lietuvos saugumo garantija, kurioms veikėjai dažniausiai ir priskiria atsakomybę už saugumą.

LITERATŪRA

Balzacq, Thierry. 2011. *Securitization Theory: How Security Problems Emerge And Dissolve*. Milton Park, Abingdon, Oxon; New York: Routledge.

Buzan, Barry; Wæver, Ole; de Wilde, Jaap. 1998. *Security: a New Framework for Analysis*. Boulder; London: Lynne Rienner.

Stritzel, Holger. 2007. „Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond“, *European Journal of International Relations*, vol. 13 (3): 357–383.